

המרכז לחקר הביטחון הלאומי – אוניברסיטת חיפה

המרכיב החברתי של החוסן הלאומי

פרופ' גבריאל בן-דור

ד"ר דפנה קנטי-נסים

איל לוין, M.A.

המרכיב החברתי של החוסן הלאומי: רקע

- בחינת החוסן הלאומי בחברה נתונה אינה יכולה להתבסס רק על מונחים אובייקטיביים, שכן האובייקט הנחקר – "חברה", מורכב ממכלול של פרטים בעלי אמונות ותפיסות סובייקטיביות.

- חוסן (Resilience): מושג פסיכולוגי המשקף את היכולת של אובייקט נתון לעמוד אל מול לחץ/אתגר ולהפגין גמישות מספיקה על מנת לא להישבר ולחזור בסיום התהליך לתצורתו המקורית.

המרכיב החברתי של החוסן הלאומי: רקע (המשך)

- בהשאלה למושג "חוסן לאומי" – היכולת של פרטים בחברה הנתונה בקונפליקט מתמשך לשמר יציבות מבחינת התפיסות והאמונות הבסיסיות, אשר בונות יחדיו את המרקם החברתי הקולקטיבי שלהם.
- לפיכך, לתפיסתנו, חוסן חברתי ניתן למדידה על ידי בחינת השינויים לאורך זמן ממושך של חלק מהמדדים המרכזיים בחברה הישראלית (לדוגמא: פטריוטיות, אופטימיות, אמון ועוד), אל מול אתגרים של טילים, לחימה, טרור, התנתקות ועוד.

מדד החוסן הלאומי – הקשר נוכחי ושאלות המחקר

- אחד ההיבטים המרכזיים המשקפים את חוסנה של חברה הוא היכולת של חברה של תת-קבוצות בתוכה להתמודד עם אתגרים, קשיים ואפילו אי הצלחות.
- הפרויקט הנוכחי, שבוחן לאורך 16 נקודות זמן שונות את מאפייני היסוד של החברה הישראלית, מאפשר נקודת מבט ייחודית לגבי יכולת ההתאוששות של החברה הישראלית לאחר התרחשותם של אירועים חריגים.

מדד החוסן הלאומי – הקשר נוכחי ושאלות המחקר

- בעבודה הנוכחית נתמקד בבחינת מגמות השינוי של מדדי החוסן הלאומי של הציבור בישראל, שנתיים וחצי לאחר מלחמת לבנון השנייה וערב תחילתה של הלחימה בעזה (מבצע "עופרת יצוקה").

מדד החוסן הלאומי – מסקנות כלליות

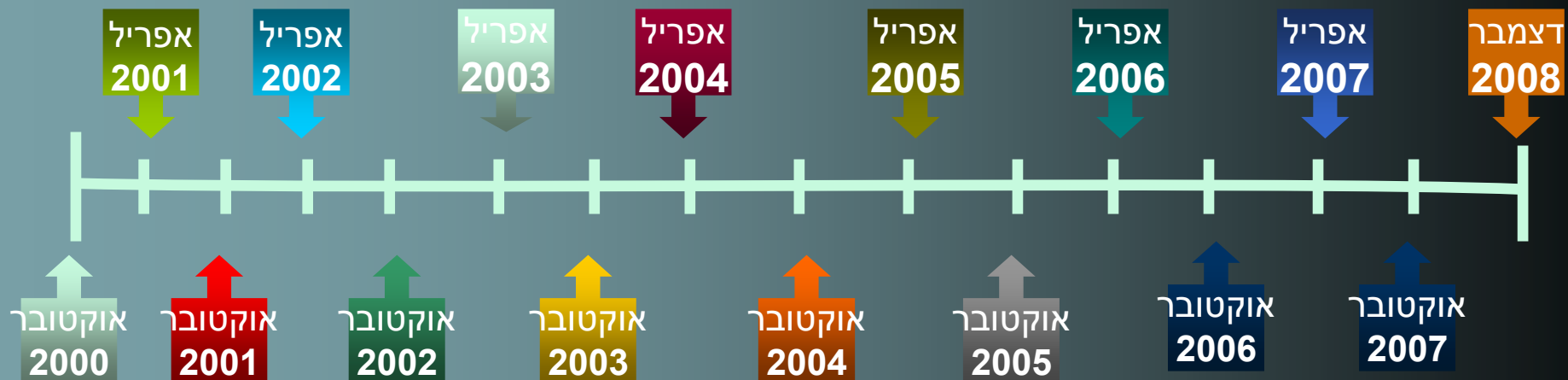
- הירידה המתמדת באמון המוסדות נבלמה. הייתה, אמנם, שחיקה רצופה באמון, אך לאחרונה מסתמנת דווקא עלייה מתונה וחזרה לנתונים שאפיינו את מדד האמון במוסדות באוקטובר 2004.
- הפער באמון במוסדות בין היהודים ובין המיעוטים איננו גדול ואף מצטמצם עם השנים.
- מסתמנת עלייה עקבית באמון המיעוטים במוסדות השלטון, גם במוסדות הפוליטיים ואף במוסדות הביטחון.

מדד החוסן הלאומי – מסקנות כלליות

- עיון במדדים השונים מלמד, בין היתר, כי מדד הפחד איננו מגדיר בהכרח את המגמות במדדים האחרים של פטריוטיות, מיליטנטיות או אופטימיות.

פרויקט מדד החוסן הלאומי

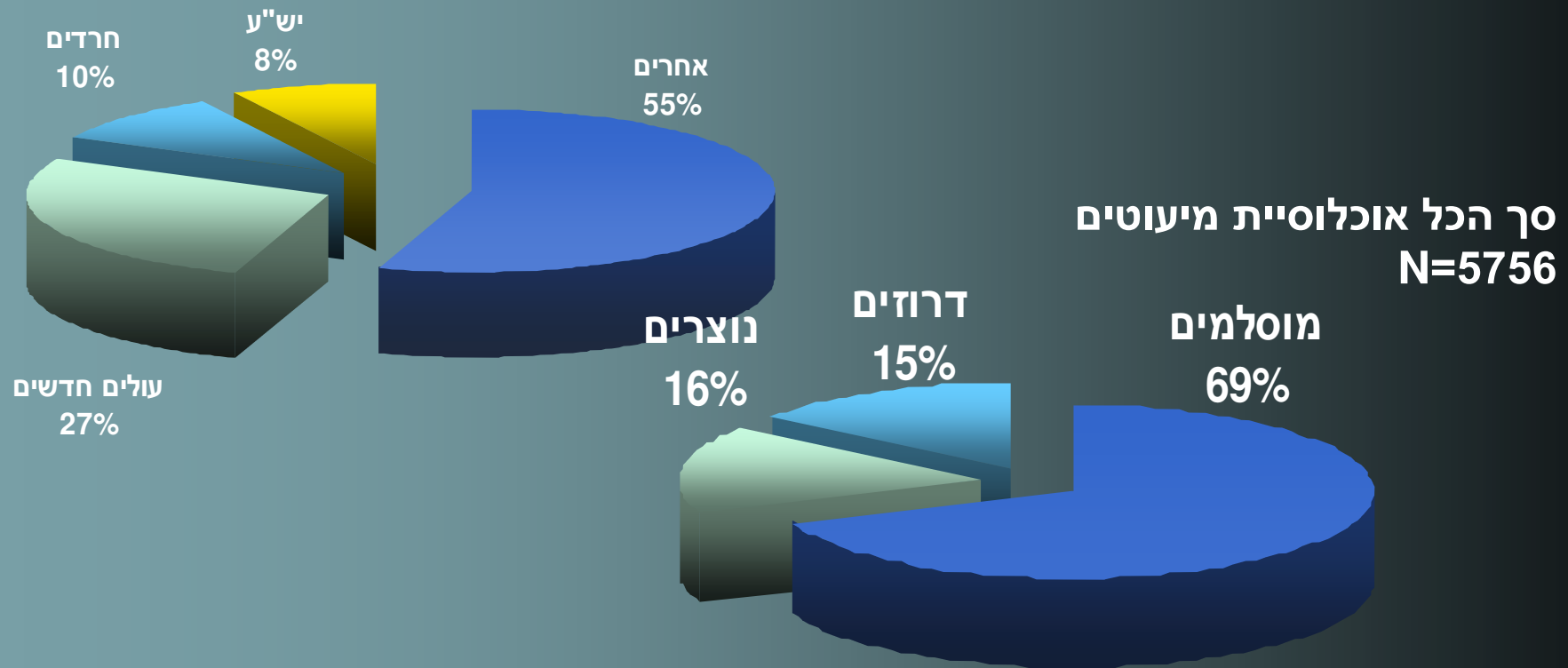
- סקר חצי שנתי, רחב היקף בקרב מדגם מייצג של כלל האוכלוסייה בישראל.
- 16 נקודות זמן מאוקטובר 2000 ועד דצמבר 2008
- בכל נקודת זמן כ- 2000 נשאלים יהודים וערבים.

אוכלוסיית המדגם

N = 32179

סך הכל אוכלוסייה יהודית N=26423

מדידת הבסיס החברתי של החוסן הלאומי

מרכיבים מרכזיים

כל ההיגדים נמדדו על סקאלה הנעה בין 1 (אינני מסכים כלל) ל 6 (מסכים לחלוטין)

לאחר מלחמת לבנון השנייה נמדדו היגדים

נוספים –

במדד הפחד:

- באיזו מידה אתה חושש שאתה או מישהו מבני משפחתך תיפגעו מירי רקטות?
- באיזו מידה אתה חושש שאתה או מישהו מבני משפחתך תיפגעו מנשק בלתי קונבנציונאלי?

לאחר מלחמת לבנון השנייה נמדדו היגדים

נוספים –

במדד המיליטנטיות:

היגדים בעלי משמעות מיוחדת בהקשר הנוכחי, ערב תחילת הלחימה בעזה –

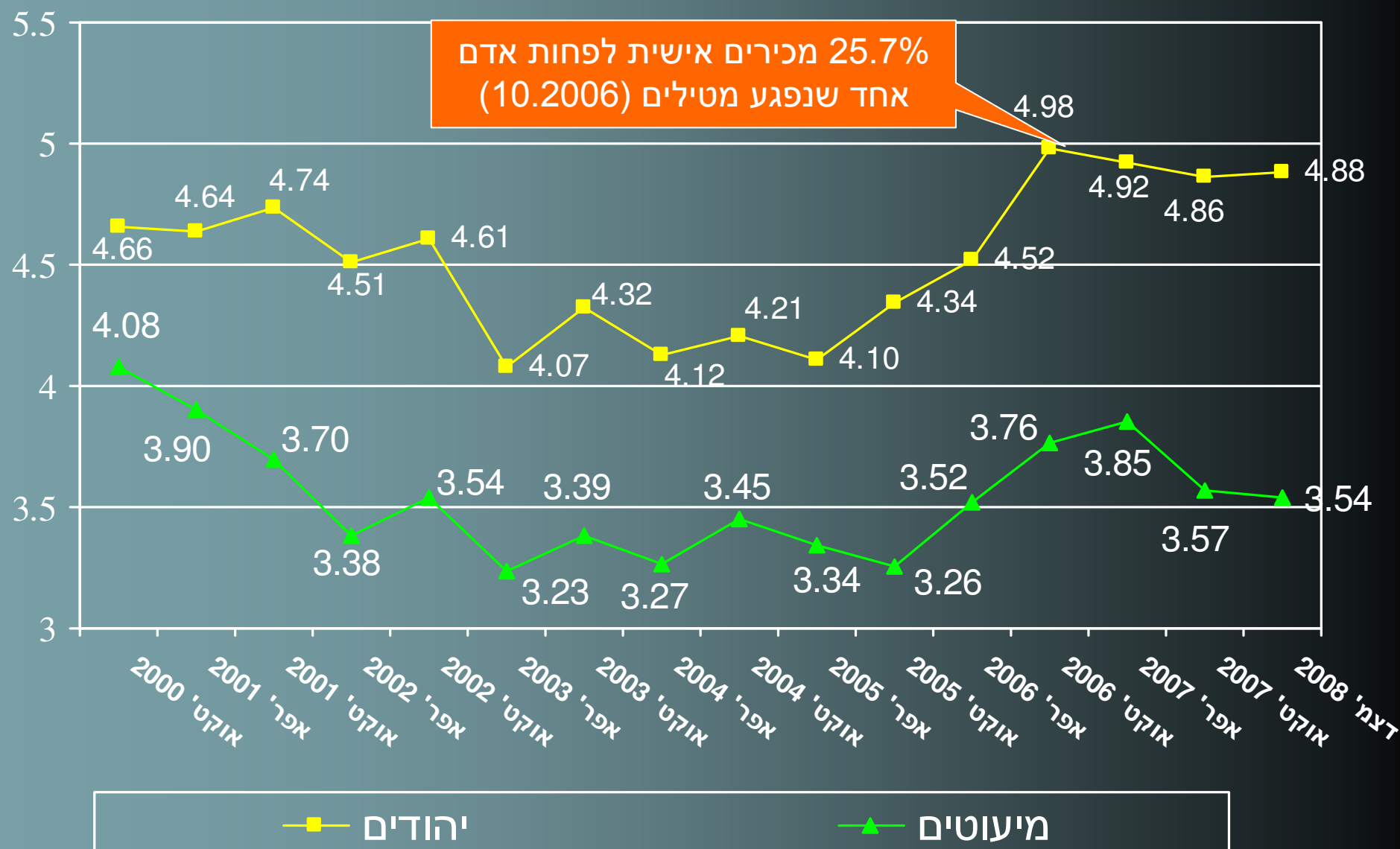
• במקרה של התקפת טילים, ישראל מחויבת להגיב במלוא עוצמתה הצבאית.

• בתקופה כזו חשוב לנקוט בפעולות צבאיות משמעותיות, אפילו כאשר אזרחים מהצד השני נפגעים.

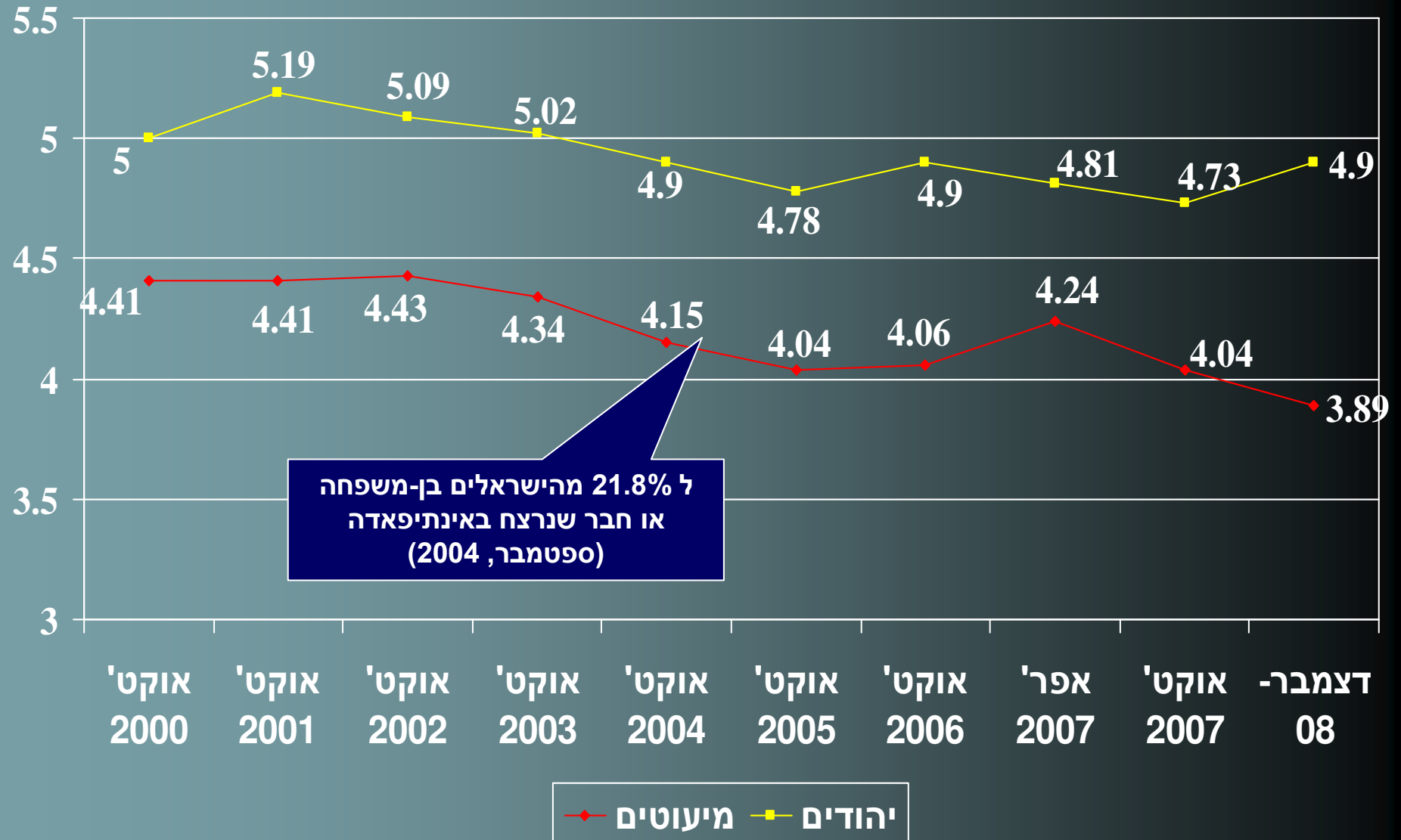
• בתקופה כזו עלינו לתמוך גם בצורות לחימה לא רגילות.

העורך הישראלי
לקראת הלחימה בעזה
(החברה הישראלית –
יהודים ומיעוטים)
דצמבר 2008

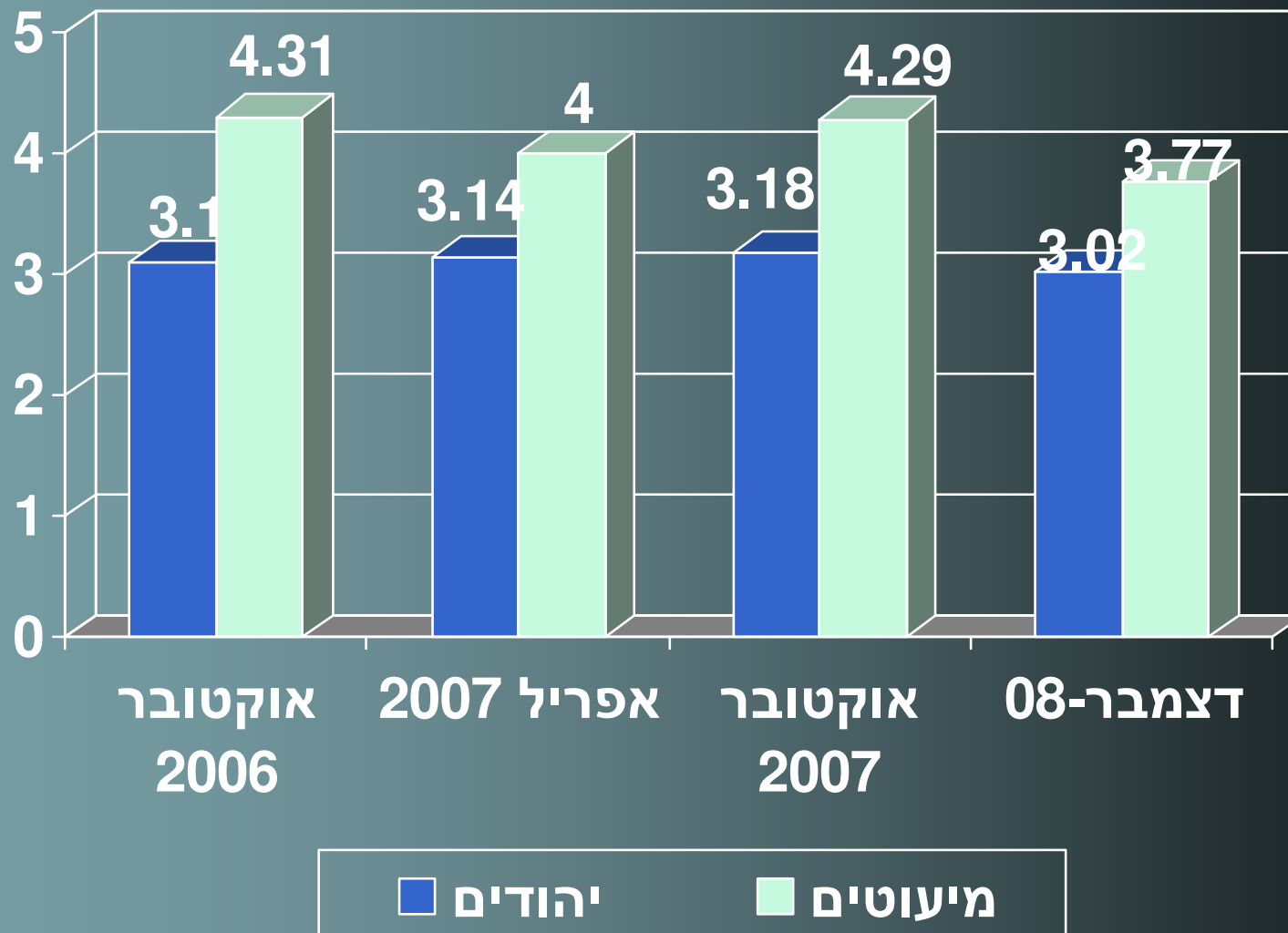
פחד מפני התקפה של אחת ממדינות ערב על ישראל

פחד מטרור – יהודים ומיעוטים

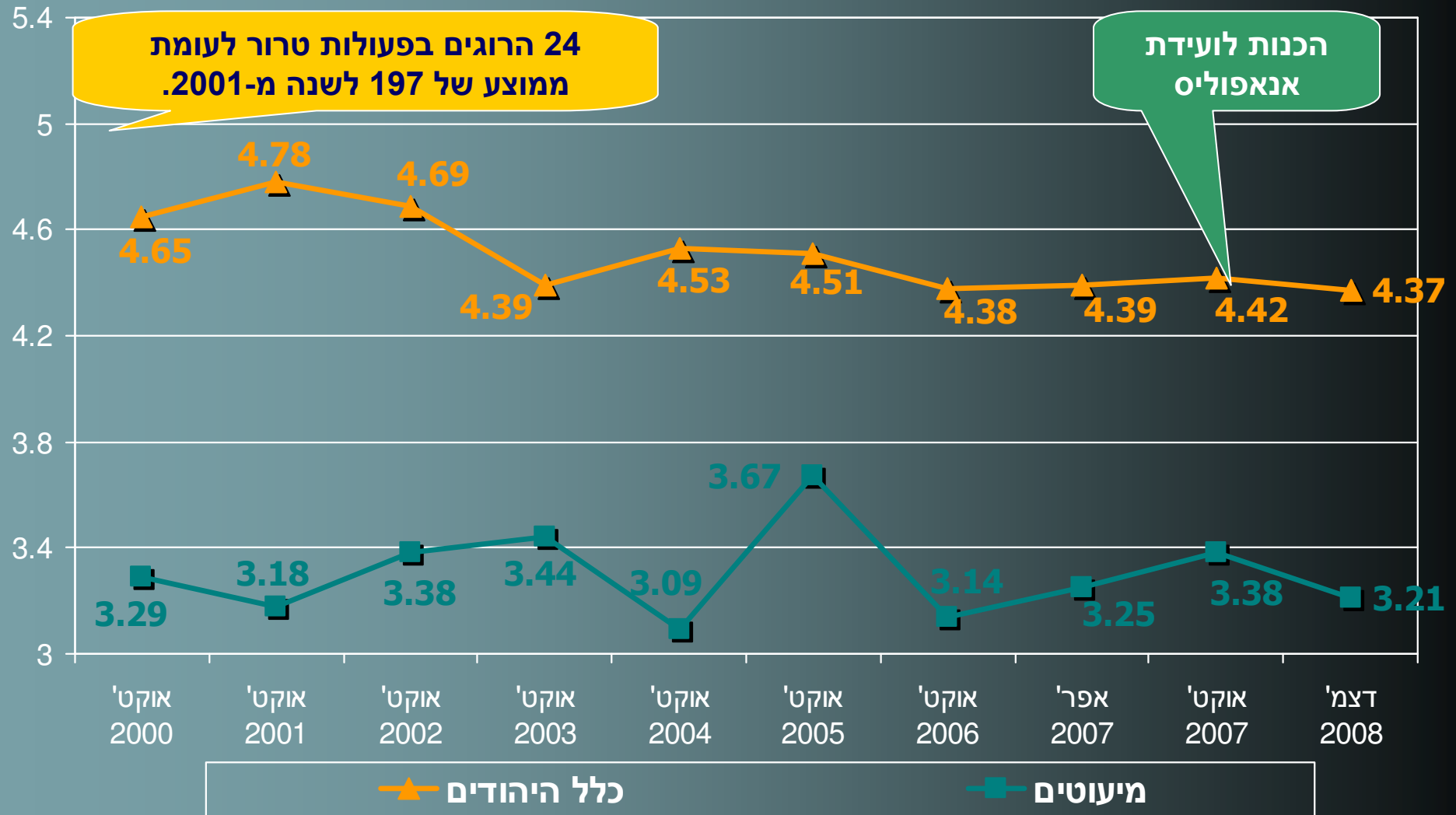

באיזו מידה אתה חושש שאתה או מישהו מבני משפחתך תיפגעו מנשק בלתי קונבנציונאלי?

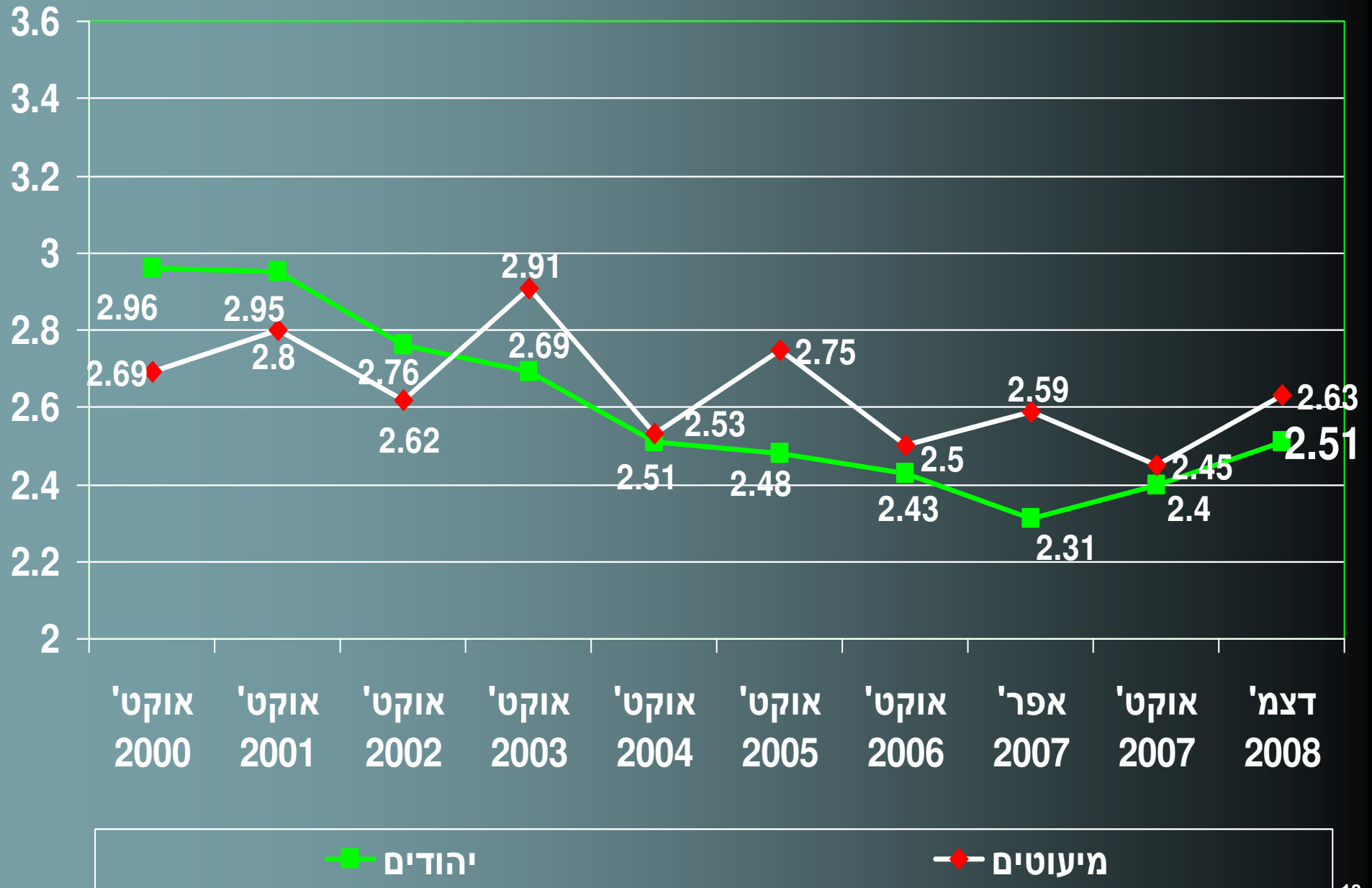

אופטימיות לאומית – יהודים ומיעוטים

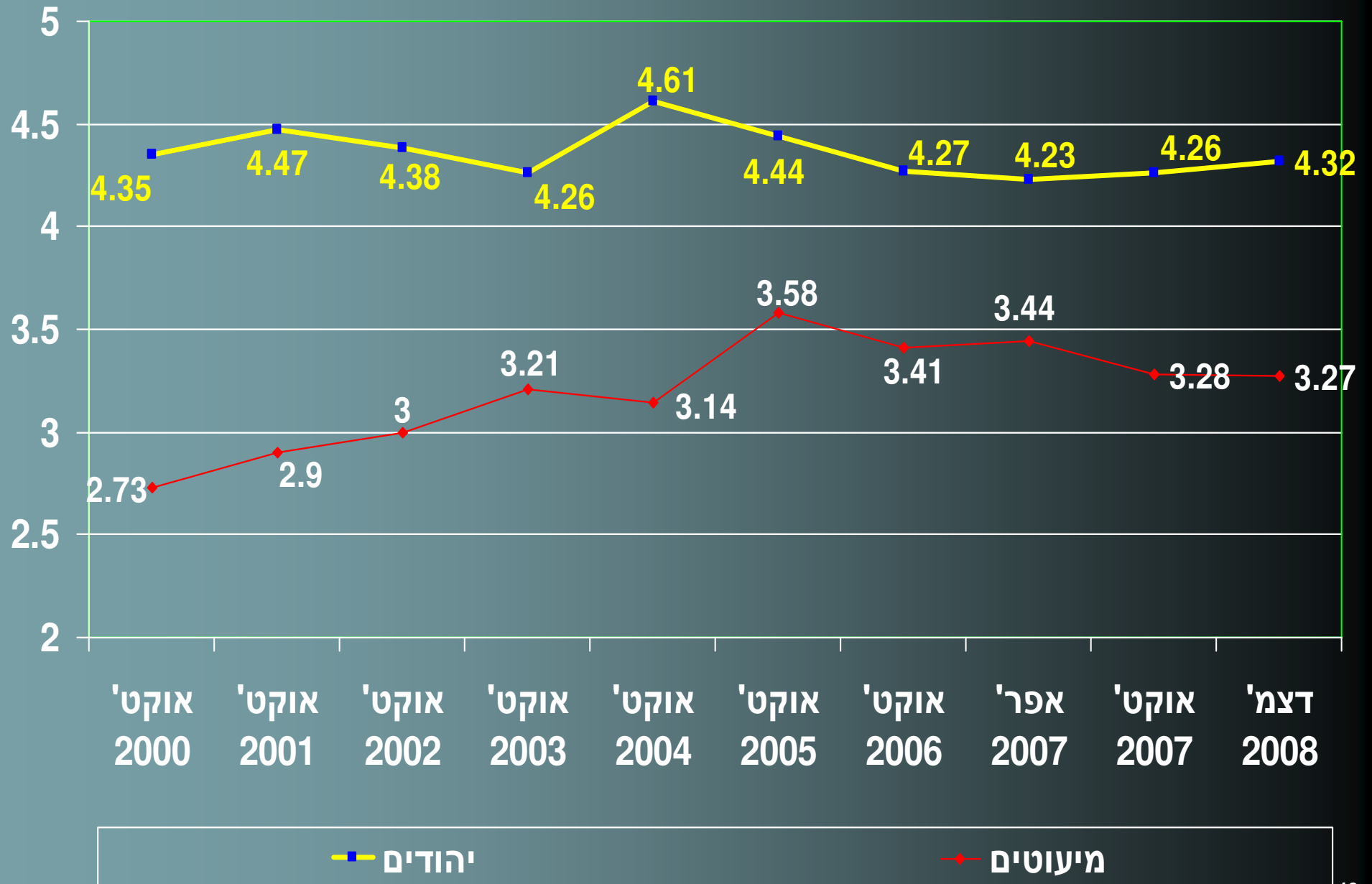
"אני מאמין שגם בעתיד ישראל תתמודד בהצלחה עם האתגרים שיוצבו לפניה"

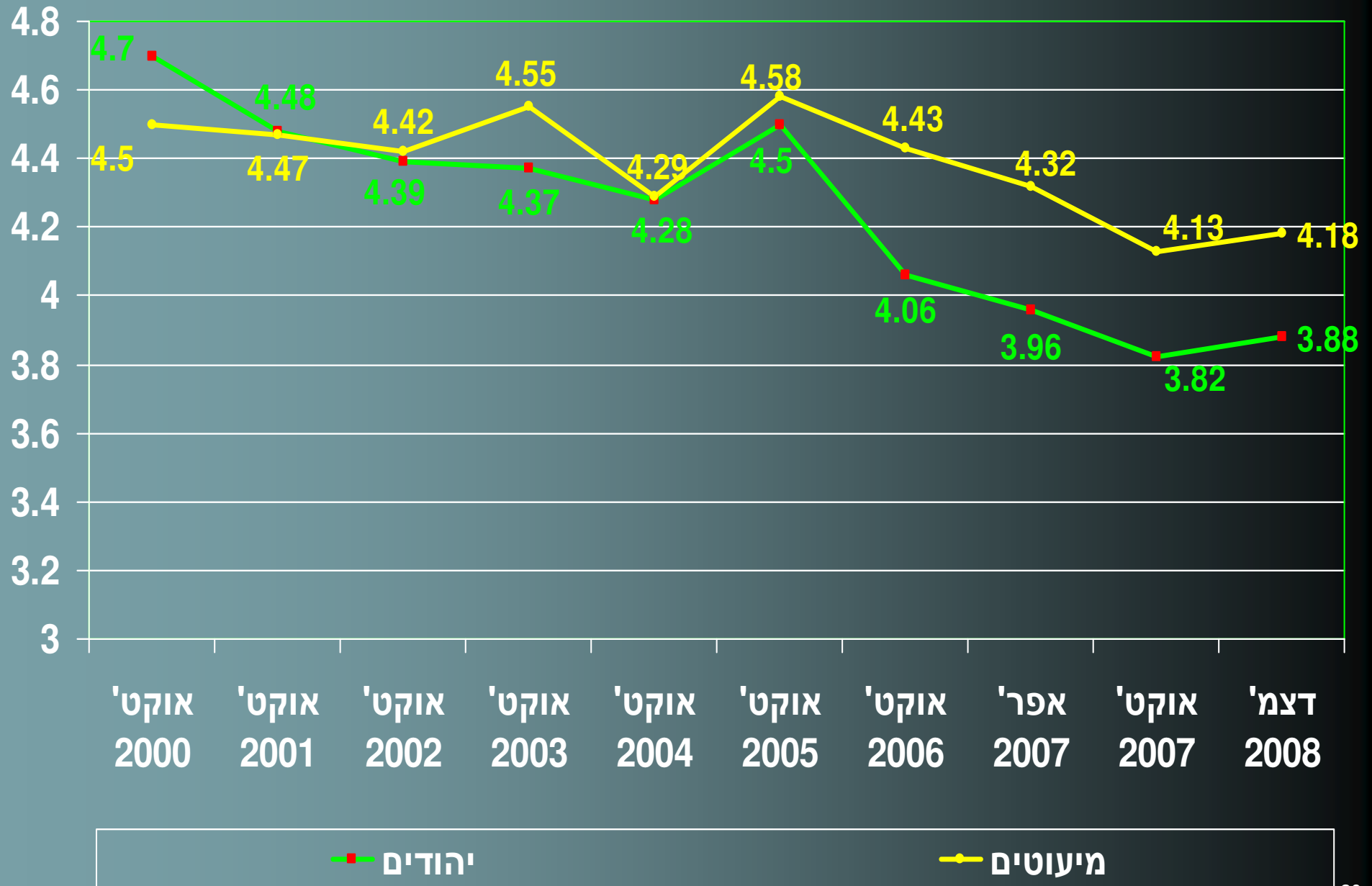
אמון במוסדות פוליטיים – יהודים ומיעוטים

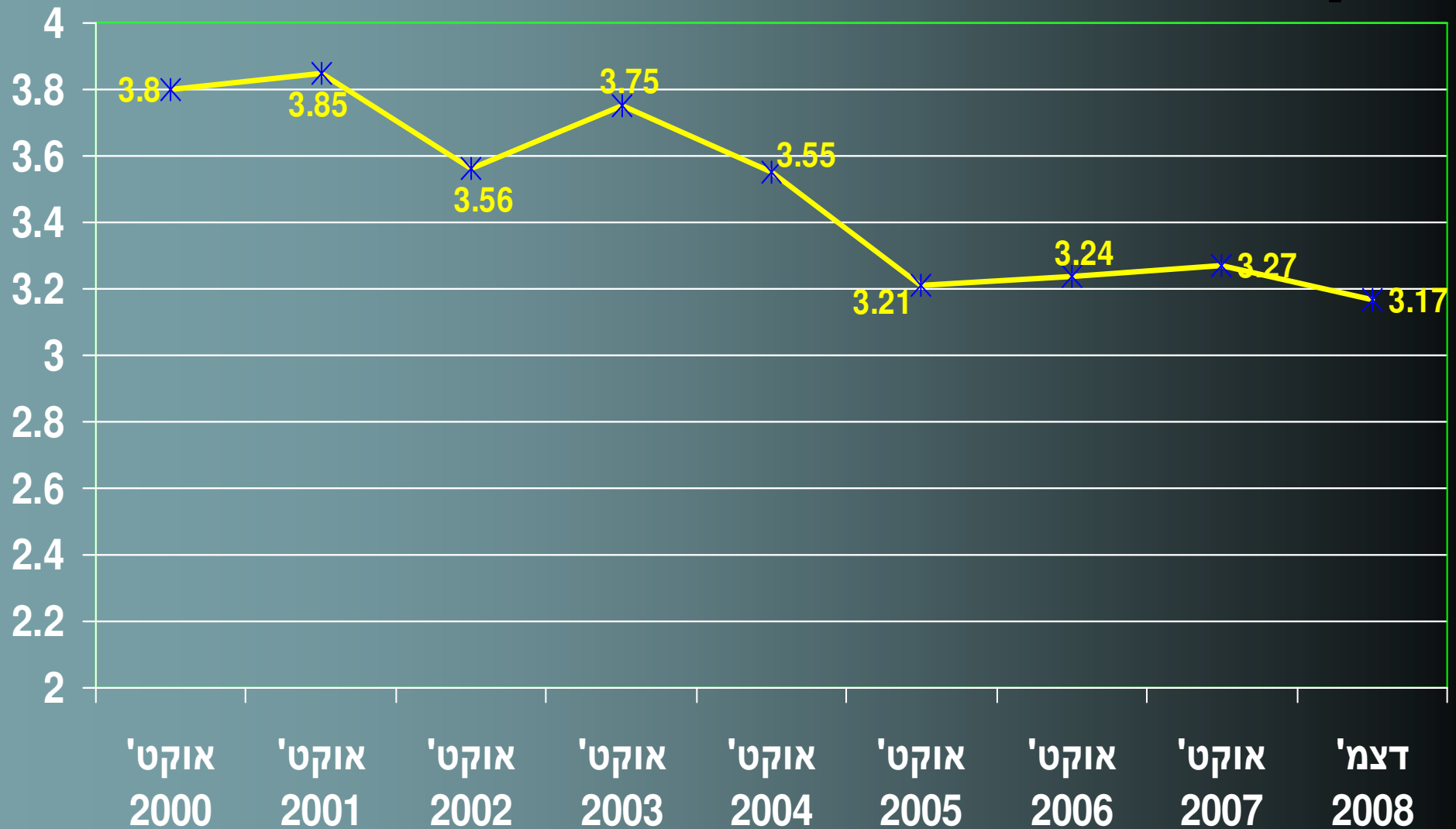
אמון במוסדות הביטחון – יהודים ומיעוטים

אמון בביהמ"ש העליון – יהודים ומיעוטים

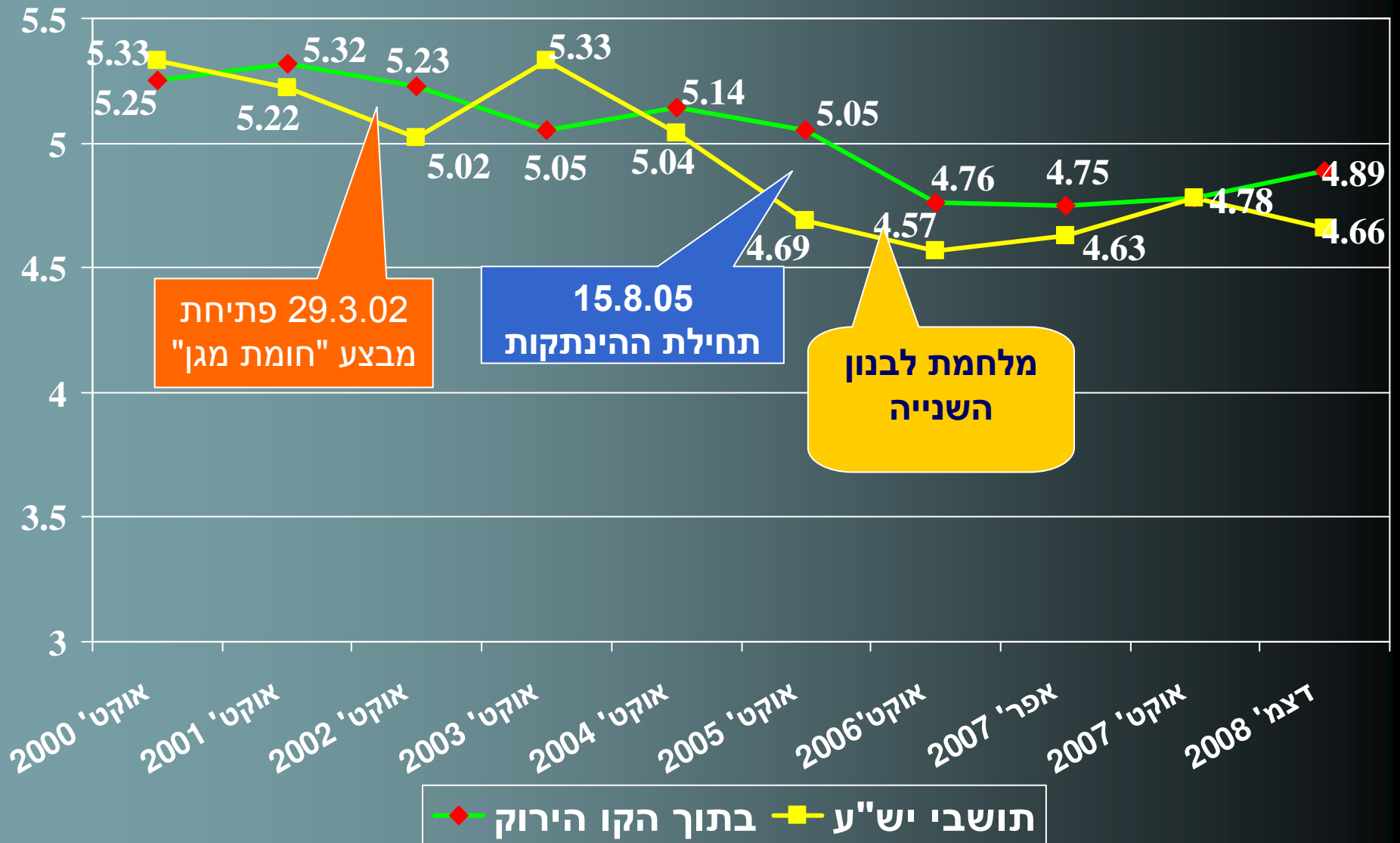

אמון במוסדות המדינה – מתנחלים

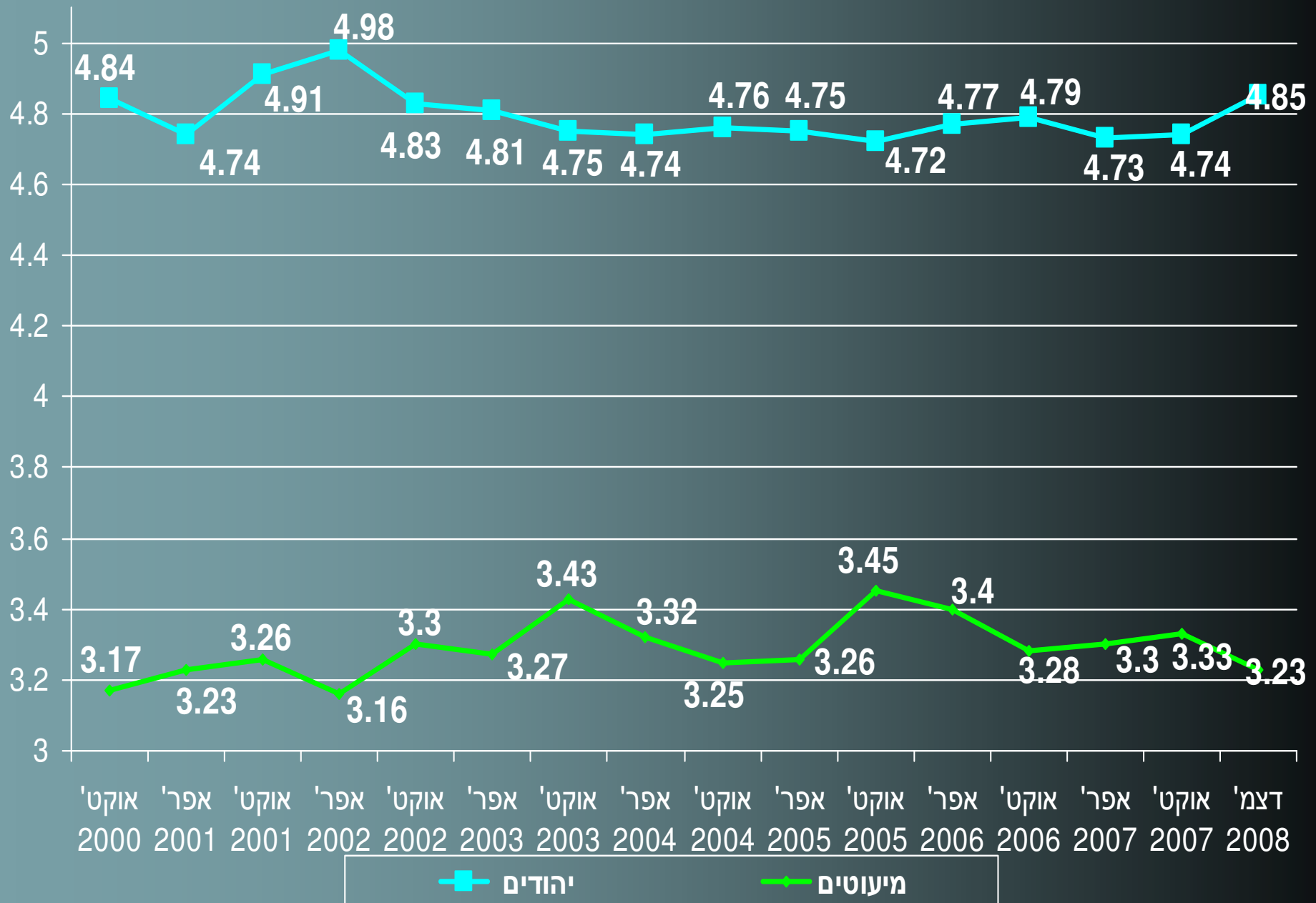

—*— אמון במוסדות

אמון בצבא – מתנחלים מול כלל הציבור היהודי

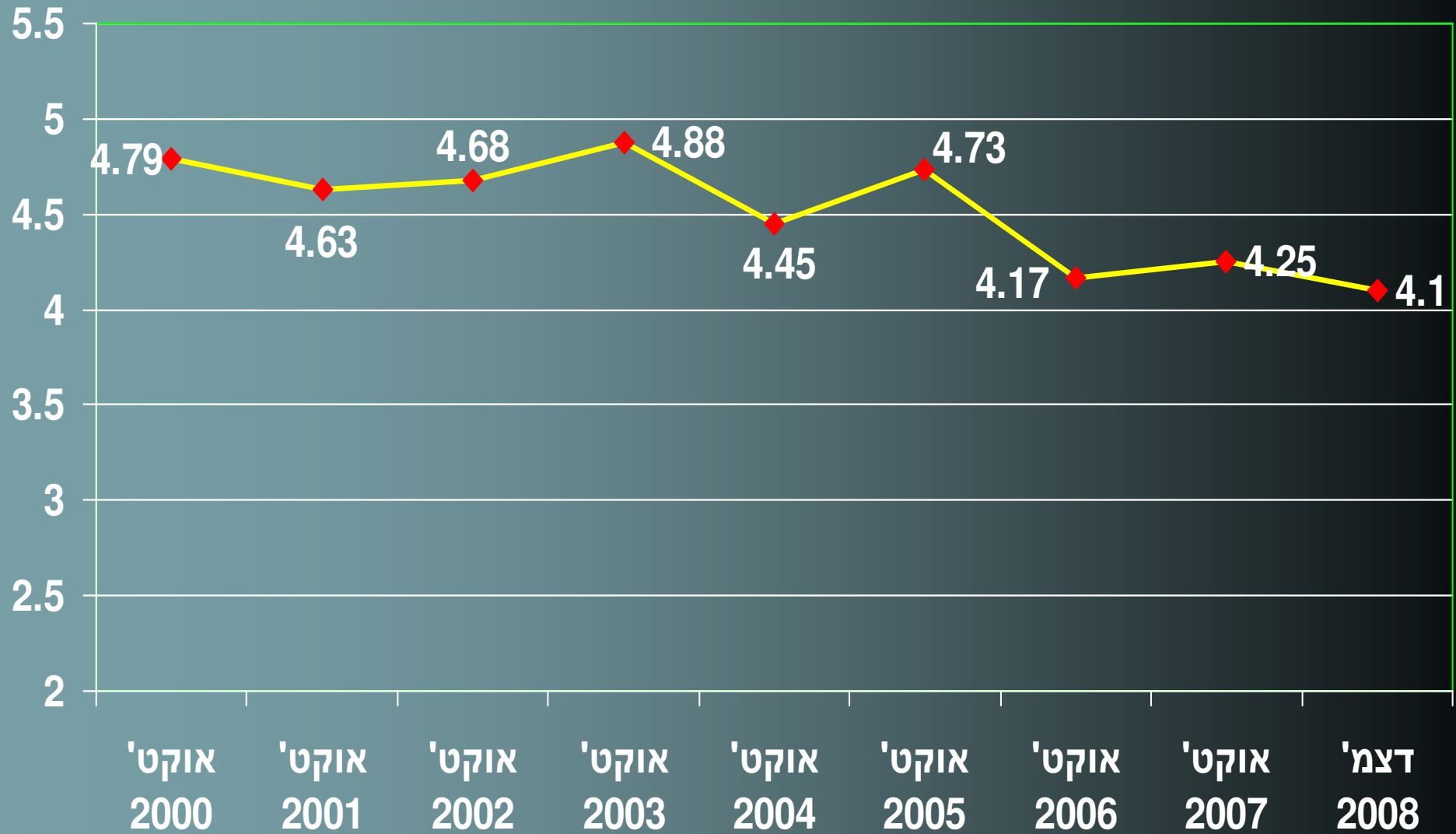

פטריוטיות – יהודים ומיעוטים

פטריוטיות – דרוזים

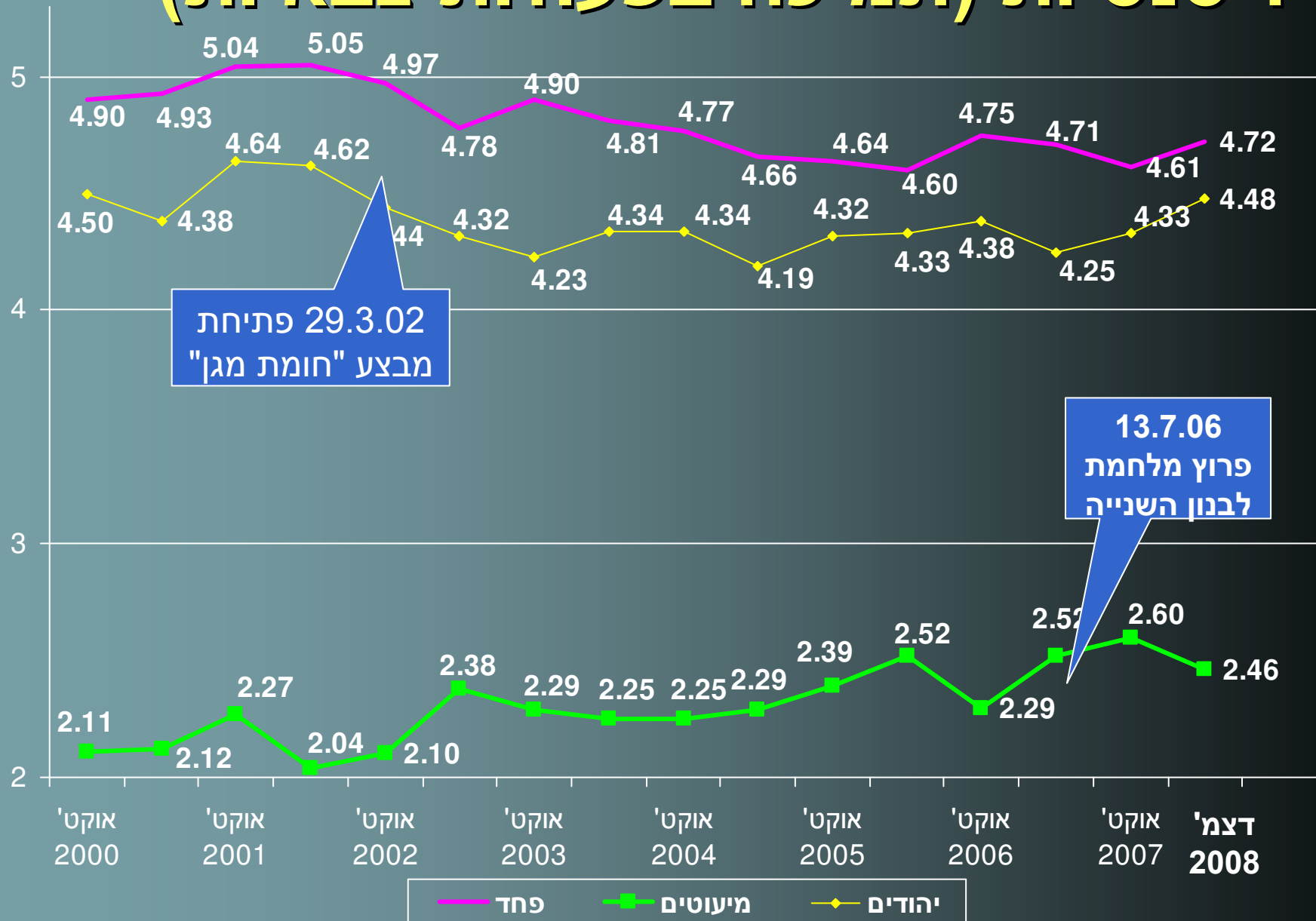
"אני אוהב את ישראל וגאה בה"

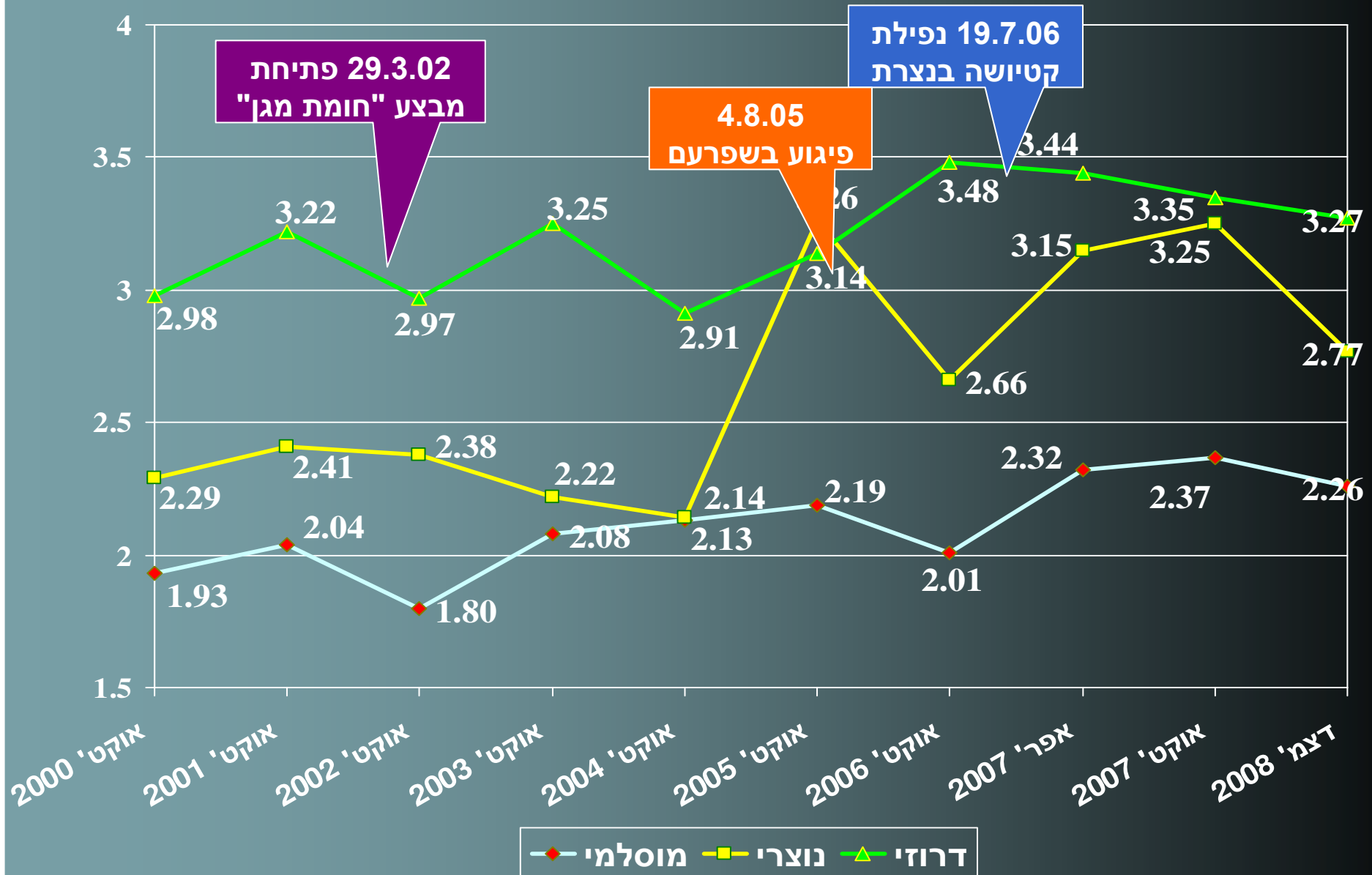
פטריוטיות – מתנחלים מול כלל היהודי

מיליטנטיות (תמיכה בפעולות צבאיות)

מיליטנטיות (תמיכה בפעולות של צה"ל) – מיעוטים על פי דת

המגמות הנצפות בחברה הישראלית

מדד הפחד: פחד מטרור

בסך הכל נמדדת יציבות לאורך השנים במדד זה.

במדידות האחרונות מסתמן כי בקרב היהודים חלה עלייה במדד הפחד מטרור, בעוד שבקרב המיעוטים יש ירידה ברמת הפחד מטרור עד לשיעור הנמוך ביותר מאז תחילת המדידות.

המגמות הנצפות בחברה הישראלית

מדד הפחד: פחד מפני התקפה של מדינה ערבית

לאחר עלייה ברמת הפחד מפני התקפה של אחת

ממדינות ערב על ישראל, מאז אוקטובר 2006

קיימת ירידה מתמדת. יחד עם זאת, הירידה מתונה

באופן יחסי לעלייה שקדמה לה, והציבור עדיין מפגין

רמות גבוהות של פחד.

בקרב המיעוטים הירידה ברמת הפחד משמעותית

יותר.

המגמות הנצפות בחברה הישראלית

מדד אופטימיות לאומית

במדד זה מתבטאת שחיקה קלה לאורך השנים בכל מגזרי החברה.

בקרב היהודים ההבדל במדד האופטימיות הנוכחי איננו גדול מאז תחילת המדידות, ובקרב המיעוטים המצב דומה למעט קפיצה חיובית זמנית בסקר ששיקף את הלוך הרוחות בתקופת ההתנתקות.

המגמות הנצפות בחברה הישראלית

מדד אופטימיות לאומית

באופן כללי, יש לזכור כי הנתונים נבדקו ערב הלחימה בעזה, ואין ספק שתוצאותיה ישפיעו ויתנו לנו זווית ראייה רחבה יותר בסקרים הבאים.

המגמות הנצפות בחברה הישראלית

מדד אמון במוסדות:

מאז שנת 2003 אמון המיעוטים במוסדות הפוליטיים גבוה מזה של היהודים.

מאז אפריל 2007 מתקיימת מגמה של עלייה באמון במוסדות הפוליטיים, במוסדות הביטחון, ובצבא.

בכל מקרה, רמת האמון של שתי הקבוצות לא העפילה חזרה לשיעור האמון שנמדד בסקר הראשון של שנת 2000.

המגמות הנצפות בחברה הישראלית

מדד אמון במוסדות על פי פירוט המוסדות:

- (1) מוסדות פוליטיים: עלייה באמון בקרב כלל האוכלוסייה, כאשר העלייה בקרב האוכלוסייה היהודית תלולה מזו שבקרב המיעוטים.
- (2) מוסדות הביטחון: ניתן לומר כי לאחר הירידה ברמת האמון במוסדות הביטחוניים לאחר מלחמת לבנון השנייה, נרשמת התייצבות מסוימת. לאורך התקופה באופן ככלי מדד האמון במוסדות הביטחון הוא יציב למדי, למעט שיא מסוים בתקופת "חומת מגן".

המגמות הנצפות בחברה הישראלית

מדד אמון במוסדות (המשך):

(3) בית המשפט העליון: בעוד שבאוקטובר 2005 החלה מגמת ירידה באמון בבית המשפט העליון הן בקרב הציבור היהודי והן בקרב המיעוטים, נתוני דצמבר 2008 מלמדים על שינוי במגמה זו ובלימתה.

מאז אוקטובר 2001 אמון הערבים בבית המשפט גבוה באופן תמידי מזה של היהודים.

המגמות הנצפות בחברה הישראלית

מדד אמון במוסדות (המשך):

(4) אמון המתנחלים במוסדות המדינה: במהלך השנתיים הראשונות מאז ההתנתקות הסתמנה עלייה מתונה של אמון במוסדות המדינה בקרב ציבור המתנחלים, למרות שבמהלך שנתיים אלו היו אירועים נוספים כגון הפינוי בעמונה. נתוני השנה, לעומת זאת, מלמדים על ירידה באמון אל מתחת לשיעור שנמדד בעת ההתנתקות בקרב אוכלוסייה ז.

המגמות הנצפות בחברה הישראלית

מדד אמון במוסדות (המשך):

(5) אמון הציבור בצבא: אמון הציבור בצבא מצוי בעלייה, ולמרות ירידה קלה ביותר בשנה שעברה משלים מגמה של עלייה מאז מלחמת לבנון השנייה. אמון ציבור המתנחלים, לעומת זאת, שהיה בשנים האחרונות במגמת עלייה מסוימת, דווקא יורד בסקר הנוכחי, ואולי ההסברים לכך הם באירועי בית המריבה בחברון שקדמו להכנות למבצע הצבאי בעזה.

המגמות הנצפות בחברה הישראלית

מדד פטריוטיות:

(1) מדד הפטריוטיות בקרב היהודים איננו נשחק ובסך הכל מצוי כיום ברמת הפתיחה בו נמצא עם תחילת המדידות. מדד הפטריוטיות בקרב המיעוטים מגלה מגמה דומה, למעט קפיצה מסוימת כלפי מעלה בתקופת ההתנתקות.

המגמות הנצפות בחברה הישראלית

מדד פטריוטיות (המשך):

(2) בקרב הציבור הדרוזי חלה ירידה במדד הפטריוטיות, לרמה הנמוכה ביותר מאז תחילת עריכת הסקרים. ככלל, מדד הפטריוטיות בקרב הדרוזים נתון לירידות ולעליות, אולם בסך הכל במהלך השנים מסתמנת ירידה ברורה.

עם זאת, מדד הפטריוטיות בקרב הדרוזים עדיין קרוב יותר לנתונים המוכרים לנו בקרב הציבור היהודי ולא אלו שבקרב המיעוטים.

המגמות הנצפות בחברה הישראלית

מדד פטריוטיות (המשך):

(3) בקרב המתנחלים התאפיין מדד הפטריוטיות בעבר במגמת ירידה, בעיקר בתקופת ההכנות לוועידת אנאפוליס. בסקר הנוכחי זינק מדד הפטריוטיות בקרב המתנחלים לשיעורים מוכרים יותר של מדד זה בראשיתה של האינתיפאדה השנייה.

המגמות הנצפות בחברה הישראלית

מדד המיליטנטיות:

(1) בקרב הציבור היהודי חלה בסקרים האחרונים עלייה מסוימת במיליטנטיות. יחד עם זאת מתחילת המדידות אין שינוי משמעותי במיליטנטיות, ואין מובהקות. המדד כיום הרבה יותר נמוך מאשר בתקופת "חומת מגן", ואת העלייה האחרונה בו ניתן לייחס למוכנות הנפשית הקולקטיבית לקראת פעולה צבאית בעזה.

המגמות הנצפות בחברה הישראלית

מדד המיליטנטיות:

(2) בקרב המיעוטים, על רקע ההכנות לפעולה צבאית, קיימת ירידה חדה במיליטנטיות. מדד זה מתאפיין בקרב המיעוטים בתנודתיות.

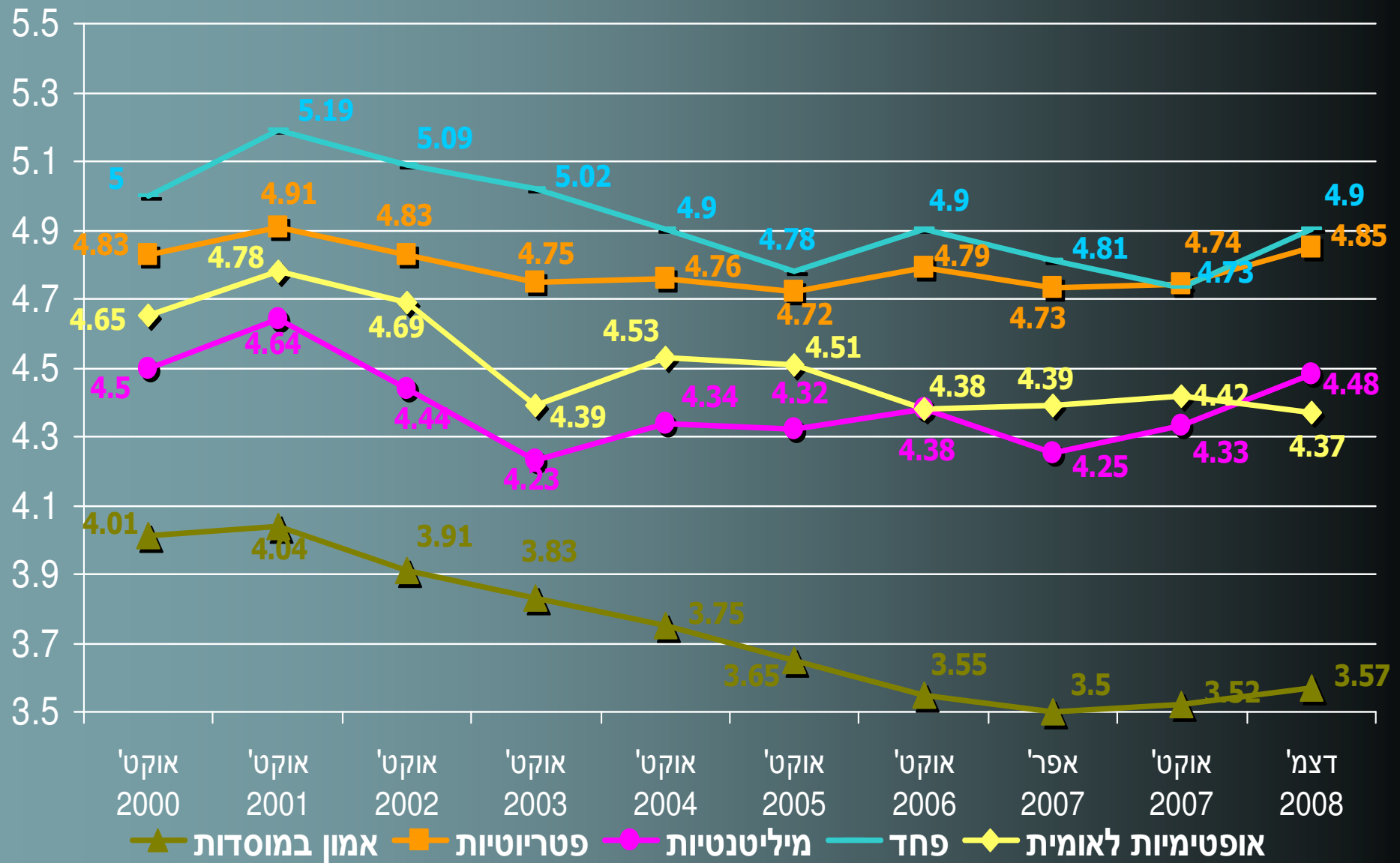
(3) מניתוח התוצאות בקרב המיעוטים השונים מסתמן כי לאחרונה חלה ירידה במיליטנטיות גם בקרב מיעוטים המשתתפים בפעילות הצבאית (הדרוזים).

יחד עם זאת, מאז תחילת המדידות קיימת עלייה משמעותית במיליטנטיות בקרב הדרוזים.

סיכום:

אינדקסים משולבים

מדדי החוסן הלאומי – אינדקסים משולבים יהודים

המרכז לחקר הביטחון הלאומי

מדדי החוסן הלאומי – אינדקסים משולבים מיעוטים

